

## Od obitelji do crkvenih zajednica i pokreta u Hrvatskoj

Pero Aračić

Biljana Čičković

Ivo Džinić

e-mail: pero.aracic@os.htnet.hr.

UDK: 130.31:314.6+262.2

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. listopada 2008.

Prihvaćeno: 5. veljače 2009.

*U ovom se uratku prvenstveno razmatra individualizam i njegov utjecaj na pojedinca, obitelj, župu. Individualizam, kao pojava koja je prisutna u svim područjima ljudskog života, posebno je ostavio traga na vjerskom životu kršćana. Kao rješenje takvog stanja, nudi se personalizirani pristup svakoj osobi pojedinačno, po kojemu će joj se ukazati na vlastitu vrijednost i omogućiti da osobno spozna Boga i slobodno ga prihvati. Obitelj, kao temelj jednoga društva, nije ništa manje pogođena individualizmom koji se očituje u otuđenosti*

*roditelja i djece, te nemogućnosti da se djeci prenesu vlastita vjera i vrijednosti, što su ih i sami primili od svojih roditelja. U konflikt dolazi ono što je naslijeđeno i ono što se slobodno izabire, iako bi ta dva pojma trebala jedan drugoga nadopunjavati. Brzi tempo života, otuđenost i brojni drugi negativni pokazatelji stanja današnjeg života, ostavljaju velik trag na župi i izazivaju na promišljanje, kako pristupiti anonimnom i u masi utopljenom čovjeku. Neki od tih pokušaja i crkveni su pokreti, te crkvene zajednice i skupine.*

*Ključne riječi: obitelj, župa, reevangelizacija, crkveni pokreti, crkvene zajednice i skupine, pučka pobožnost.*

### Uvod

Za pastoralne teologe vrlo je zanimljivo i poticajno čitati podatke i oslušivati zaključke i analize sociologa, pa tako i sociologa religije, te iz njih iščitavati važne poruke za crkvenu praksu i djelovanje. Naravno da se pritom mogu različito upotrebljavati određeni pojmovi i interpretirati rezultati. Stoga je važno jasno naglasiti da je obveza pastoralnih teologa uvijek ostati i teolog i promišljati i iz tog rakursa. Odnosno, ostaje uvijek obveza prosudbe socioloških podataka, njihove obrade i donesenih zaključaka u svjetlu Božje objave i pologa vjere.

U svom posthumnom djelu *Rascjep u svetome*<sup>1</sup> autor Željko Mardešić na više mjesta govori o Crkvi, župi, obitelji, te o različitim crkvenim skupinama i pokretima. Naravno, kad je riječ o našem propitivanju naznačene teme referiramo se na fenomenologije društvenih i misaonih promjena, posebno individualizacije i individualizma, kao i na njihovu refleksiju na život u obiteljima i župnim zajednicama. Odgovor koji se nameće crkvenoj praksi jest personalizacija vjerskog djelovanja, a pokušava se ostvariti kroz crkvene pokrete i skupine u crkvenim zajednicama. Upravo je potonje Željko Mardešić u spomenutom posthumnom djelu okarakterizirao kao značajno i iznenađujuće obilježje moderniteta u kršćanstvu, uglavnom izazvano kao reakcija na pojavu sekularizacije koja je sve više ulazila i u samu Crkvu.<sup>2</sup>

### 1. Individualizam u crkvenom prostoru

Iz rezultata različitih socioreligijskih istraživanja, provedenih na našim prostorima<sup>3</sup>, individualizam se može potvrditi u nekoliko vidova, koje ovdje želimo prikazati:

- a) Kad je riječ o prihvaćanju vjerskih istina, sva istraživanja pokazuju da je popriličan postotak onih ispitanika, koji svoju vjeru žive na neki sebi svojstven način. Tako s obzirom na prihvaćanje i pristajanje uz ono što Crkva naučava čak 35,3% ispitanika prihvaća samo dio njezina nauka.<sup>4</sup> Kao primjer spominjemo ovdje i osobno pristajanje uz jednu od temeljnih istina kršćanske vjere, a to je uskrsnuće mrtvih, koju 25% ispitanika jednostavno ne prihvaća.<sup>5</sup> To da velik broj ispitanika živi svoju religioznost na neki sebi svojstven način potvrđuje se i u odgovorima istih na upravo tako i postavljeno pitanje u jednom socioreligijskom istraživanju, u kojem je čak 53,3% ispitanika potvrdilo

1 Željko, MARDEŠIĆ, *Rascjep u svetome*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2007.

2 Usp. isto, 283.

3 U Hrvatskoj je u proteklih desetak godina provedeno nekoliko istraživanja, koja su na različite načine propitivala sustav vrijednosti i religijske orijentacije: »Vjera i moral u Hrvatskoj« od 1997. do 2001. (djelomično objavljeni rezultati u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998) 4); »Aufbruch« iz 1997. (rezultati objavljeni u: ARAČIĆ, ČRPIĆ, NIKO-DEM, *Postkomunistički horizonti*, Đakovo, Biblioteka Diacovensia, 2003); »Europsko istraživanje vrednota – EVS« iz 1999. (djelomično objavljeni rezultati u: BS 70 (2000) 2); »Komparativna Europska studija vrednota: Hrvatska i Europa« iz 1999. (rezultati objavljeni u: Josip BALOBAN (ured.) *U potrazi za identitetom*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005.

4 Marijan VALKOVIĆ, Vjera i moral u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra* 68 (1998) 4, 486.

5 Isto, 492.

- da su religiozni na svoj način.<sup>6</sup> Već iz samo ovih nekoliko spomenutih podataka sasvim je uočljiv individualizam, prisutan kad je riječ o prihvaćanju vjerskih istina onako kako ih Crkva naučava.
- b) Individualizam se potvrđuje i kad je riječ o moralnom kodeksu vjernika jer se čak 64,6% slaže s tvrdnjom kako je moguće biti dobar katolik, a da se nužno ne slijedi crkveno učiteljstvo.<sup>7</sup>
  - c) Socioreligijska istraživanja pokazuju da je individualizam prisutan i s obzirom na pripadništvo vjerskoj zajednici jer se tek 25% ispitanika izjasnilo da svoju vjeru živi iz osobnog uvjerenja i aktivno, dok je čak 40% ispitanika odgovorilo da to čini iz tradicije i na osnovu obiteljskog odgoja.
  - d) Individualizam je očit i s obzirom na ulogu vjernika i crkvenih zajednica u društvenom životu. Također je moguće i pobliže pogledati utjecaj vjere na neka područja čovjekova života, primjerice 40% ispitanika smatra da vjera ne utječe na posao koji rade, također 40% tvrdi da vjera ne utječe na odnose sa drugima, a da vjera ne utječe na političke stavove tvrdi 55% ispitanika.
  - e) Prisutnost individualizma i življenja vjere na vlastit način potvrđuje i određeno prihvaćanje sinkretizma i drugih religija. Istraživanja, primjerice, pokazuju da oko 15% ispitanika prihvaća reinkarnaciju nakon smrt<sup>8</sup>, a 37,8% mišljenja je da su sve religije u biti iste<sup>9</sup>.

Svi ti rezultati socioreligijskih istraživanja pokazuju činjenicu prisutnost individualizma u vjerskom životu ispitanika. Rezultatima tih istraživanja želi se »okoristiti« i čitava Crkva i napose pastoralna teologija, radi boljeg spoznavanja činjeničnog stanja koje ona onda želi na sebi svojstven način prosuditi u svijetlu evandeoske poruke.<sup>10</sup> Dakle, posebna je zadaća praktične teologije tzv. druga refleksija nad spomenutim datostima znanstveno-socioloških istraživanja, a to je teološka refleksija. Ona polazi od činjenice da je Bog Gospodar povijesti i da nema situacije u kojoj ne bi djelotvorno bio prisutan. Tako »svjetovne« životne situacije postaju pravi *locus theologicus* ili *kairos*, odnosno mjesto iskustva Božjega djelovanja u povijesti, kao i mjesto odgovora ljudi na to Božje djelovanje. Da bi se uopće uspjelo doživjeti ili otkriti što zapravo Bog očekuje s obzirom na crkveno djelovanje, treba znati čitati »znakove vremena« i nep-

6 Usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, *nav. dj.*, 288.

7 Marijan VALKOVIĆ, *nav. dj.*, 495.

8 Usp. *isto*, 492.

9 Usp. *isto*, 497.

10 Usp. Ivan Pavao II., *Familiaris consortio*, Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu, iz 1981. godine, Dokument 64, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1997, br. 5.

restano se zapitkivati, koje mogućnosti Bog kroz te znakove vremena otvara za crkveno djelovanje.

Ovdje je potrebno jasno naglasiti da bi pastoralna teologija, bez spomenute »druge« ili teološke refleksije nad datostima i rezultatima znanstveno-socioloških istraživanja, upala u opasnost nekritičnog služenja datostima pozitivnih znanosti. A to definitivno nije i ne smije biti njezina prava uloga i svrha.

Na osnovu te druge, odnosno teološke refleksije nad gore prikazanim datostima socioreligijskih istraživanja, može se zaključiti da bi primjereni odgovor za crkvenu praksu na činjenicu sve prisutnijeg individualizma i u vjerskom i crkvenom životu bio personalizirani pristup u crkvenom djelovanju.<sup>11</sup> Kod nas je uglavnom još uvijek zastupljen tzv. »masovni« pastoral, koji ne omogućuje i razmjenu vjerskih iskustava, ne pridonosi svijesti o Bogu koji prilazi čovjeku i koji sa svakim čovjekom ima jednu zajedničku povijest.<sup>12</sup> Samo takav pastoralni pristup, u kojem se čovjek uvažava kao subjekt pastoralnog djelovanja, omogućuje mu da otkriva svoju vrijednost pred Bogom i zajedničku životnu povijest s njim. Tako će vjera potpuno prožimati čovjeka, odražavajući se i na cjelokupno njegovo djelovanje.

## 2. Individualizam u obitelji

Brak i obitelj ona su stvarnost na kojoj se prelamaju sva stremjenja i procesi u društvu. U obitelji su prisutne barem dvije, a često puta i tri generacije, te samim tim i tri povijesti i tri mentaliteta. U svemu tome svoju ulogu imaju i društveno ozračje i mediji. Željko Mardešić potvrđuje da današnja obitelj doživljava duboku i nepovratnu promjenu, te da se dogodila kriza kršćanskih obitelji.<sup>13</sup> Možemo reći da društvo ostaje bez autoriteta, bez »oca«. Institucije i konvencionalni načini života općenito se stavljaju u pitanje, pa tako i ustanova braka i obitelji. Upravo se refleksija individualizma ponajviše očituje u toj ustanovi. Ono što je bilo sveto roditeljima, više nije sveto djeci, odnosno vrijednosti poput trajnosti braka, djece, nedjeljne mise, slavljenja sakramenata, i dr. Pojednostavnjeno bi se moglo reći da prijenos tih vrijednosti nije uspio. Prema Mardešiću to je tipično obilježje »postmoderniteta«, odnosno slabljenje uloge svih ustanova, koje skrbe oko prenošenja tradicionalnih vrednota i religioznog pamćenja, pri čemu ni obitelj više nema nikakvog povlaštenog položaja kao što je to prije bio slučaj.<sup>14</sup>

11 Usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, *nav. dj.*, 191.

12 Usp. Kurt KOCH, *Kirche ohne Zukunft? Plädoyer für neue Wege der Glaubensvermittlung*, Freiburg, Herder, 1993, 67.

13 Usp. Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 291.

14 Usp. *isto*, 292.

U tom kontekstu djeluje i činjenica marginalizacije roditelja u društvu. S jedne strane oni su odgovorni za (ne)odgojenu djecu, za njihov (ne)uspjeh u studiju, za (ne)kvalitetu njihova življenja. S druge, pak, strane isto to društvo ne omogućuje dovoljno roditeljima da budu sugovornici i nositelji tog odgoja, a društvene institucije im ne daju prostora da budu ono, što po naravnom pravu zapravo jesu, »delegirani odgojitelji« vlastite djece. Toj odgovornoj ulozi obitelji treba prema principu supsidijarnosti pridonositi i cijelo društvo, a napose Crkva na temelju svojeg specifičnog zadatka u svijetu.<sup>15</sup> Isto tako društvo dopušta da se mladi jednostavno truju i stvaraju ovisnicima u najširem smislu riječi.

Rezultat svega toga je da mnogi roditelji pristupaju s umanjenom sviješću i voljom da prenesu svoj »credo« djeci. Uočava se stav da to prepuštaju slobodnom izboru djece, možda najviše zbog nemoći i neodlučnosti, ali i radi promjene načina shvaćanja odgovornosti odgoja općenito i samim tim i vjerskog odgoja. Prema Željku Mardešiću radi se pritom o činjeničnoj posljedici postmoderniteta, vremena obilježenog pluralizmom ponuda vjerovanja, pri čemu se čin prihvaćanja kršćanstva nameće kao slobodan izbor svake pojedine osobe u njezinoj jedinstvenosti, što se odnosi i na samu djecu. Prema njegovu zaključivanju roditelji u postmodernitetu nisu imuni od transcendentnoga, duhovnoga i onostranoga, ali je očito da mnogi od njih vjerovanje promatraju kao krajnje slobodnu odluku pojedinca. Iz svega toga, zaključuje Mardešić, očito je da biti kršćaninom i htjeti obvezan odgoj djece u kršćanskoj vjeri prema današnjem načinu shvaćanja više nije ista i neodvojiva stvar.<sup>16</sup>

Tu činjenicu potvrđuju i neki relevantni statistički podaci kako u drugim europskim zemljama tako i u nas u Hrvatskoj. Za uvidjeti je da je to, primjerice, značajna pojava u Francuskoj, gdje čak 55% roditelja gleda na odgovornost vjerskog odgoja na taj način.<sup>17</sup> S obzirom na situaciju u nas, možemo ustvrditi da roditelji svojoj djeci ipak osiguravaju kršćansku inicijaciju, tj. krštenje, pričest i krizmu.<sup>18</sup> Ostaje otvoreno pitanje unutarnjih motiva koji ih na to potiču, te u kojoj mjeri tako visok pristup djece i mladih sakramentima inicijacije treba promatrati kroz prizmu »da ne bi bilo problema« s crkvenim vjenčanjem, pri čemu svijest o prihvaćanju i življenju vrijednosnog sustava koji iz toga nastaje, za mnoge roditelje predstavlja stvar osobne odluke njihove djece.<sup>19</sup> U svakom

15 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, deklaracija *Gravissimum educationis*, br. 3.

16 Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 293.

17 Usp. *isto*, 291.

18 Kad je riječ o primanju sakramenata inicijacije, postotak je prilično visok. Tako 90% građana traži krštenje, prvu ispovijed i prvu pričest za svoje dijete. Sakramentu potvrde pristupa nešto manji broj, odnosno 75% djece i mladih. Usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, *nav. dj.*, 178-179.

19 Iz jednog do sada još neobjavljenog istraživanja s mladim roditeljima u obliku razgovora, na pitanje o motivima traženja i slavljenja sakramenta krštenja za njihovo dijete, nekoliko ih je dalo odgovor: »Da pokupi sakramente!«

slučaju, rezultati istraživanja pokazuju sve prisutniju umanjenost osobne zauzetosti i svjedočanstva roditelja s obzirom na vjerski odgoj njihove djece. Razlog tome može biti njihova poljuljanost ili osobna nespremnost, odnosno vjerska »nezrelost«.

O tome govori i Željko Mardešić, kad, uz već spomenuto prepuštanje osobnom izboru pojedinca u što će i kako vjerovati, kao razlog tome navodi još i osjećaj neupućenosti i nesposobnosti za primjeren vjerski odgoj, te želju da se izbjegne golema odgovornost za takav duhovni i intelektualni trud, što u svojoj savjesti nikad nije dovedeno do kraja, te se stoga to izbjegava »natovariti« vlastitoj djeci na krhka leđa.<sup>20</sup> Međutim, takvi postupci roditelja ponajčešće imaju svoje duboke razloge u njihovoj osobnoj životnoj povijesti. Naime, mnogi od njih predstavljaju generacije, koje ni same nisu prošle cjelovitu inicijaciju, mnogi su čak i bez osmogodišnjeg, a najčešće i bez ikakvog srednjoškolskog vjeronauka.<sup>21</sup> Istovremeno je već duži niz godina zamjetno slabljenje vjerskog ozračja u obiteljima, odnosno napuštanja zajedničke obiteljske molitve, vjerskog razgovora u obitelji, kršćanskog znakovlja u kući, itd.<sup>22</sup> Zasigurno i te promjene utječu na slabljenje vjerskog odgoja u obitelji.

Željko Mardešić u svojem se djelu dotiče i pitanja obitelji u kojima je kršćanstvo uglavnom »nasljeđivano« i onih u kojima je »slobodno odabirano«, ukazujući pritom na prevlast prvog nad drugim kad je riječ o situaciji u nas.<sup>23</sup> Međutim, ovdje valja biti oprezan kako se naslijeđeno ne bi odmah poistovjetilo s neslobodno odabranim. Naime, suživot u vrijednosnom ozračju s onima koji su čovjeku najbliži, logično na nj kroz desetljeća ostavlja dojam ispunjenosti smislom i sposobnosti nošenja sa životom. Ako se dobije dovoljno motiva da to postane i njegov vlastiti »credo«, zašto bi to bilo nešto manje osobno? Dakle, tradicionalno preneseno i tradicija općenito nisu i ne moraju odmah značiti i tradicionalizam. Istina je da i kod nas raste broj onih koji u kontekstu govora o vjerskom uvjerenju izjavljuju da su do njega došli osobno, odnosno osobnim izborom. Takvi od ukupnog broja predstavljaju četvrtinu, odnosno oko 25% ispitanika.<sup>24</sup> Slobodno

20 Usp. Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 292.

21 Statistički podaci pokazuju kako je tek polovica ispitanika pohađala vjeronauk tokom cijele osnovne škole, odnosno njih 49%, dok je tek 21% ispitanika pohađalo vjeronauk kroz nekoliko godina. Tokom nekoliko mjeseci vjeronauk je pohađalo 5,9%, kroz nekoliko tjedana 1,3%, a povremeno 4,9% ispitanika. Relativno visok postotak ispitanika izjasnio se kako uopće nije pohađao vjeronauk, odnosno 17,6% (usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, *nav. dj.*, 157).

22 Tek je 5,5% ispitanika potvrdilo prisutnost zajedničke obiteljske molitve u svome domu, a 52,7% potvrdilo je prisutnost povremenog razgovora o vjeri. O prisutnosti vjerskog znakovlja, ili znakovlja s religioznim motivima (slika, ikona) potvrdno se izjasnilo 83,9% ispitanika (usp. *isto*, 286).

23 Usp. Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 291.

24 Najveći dio ispitanika odgovorio je da je to iz tradicije i odgoja. Usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, *nav. dj.*, 180.

i osobno utemeljeno izabiranje cilj je, stalno ugrađen u procesu sazrijevanju, ali ne u pukom suprotstavljanju »naslijeđeno« – »osobno i slobodno izabrano«, već u zdravom suodnosu. Jer, nitko ne započinje od nule.

Promatrajući sve navedene pojave i promjene u shvaćanju odgojne uloge u obitelji s jedne strane, te imajući na umu crkvenu svijest o privilegiranom mjestu obitelji također i u vjerskom odgoju<sup>25</sup> s druge strane, pokazuje se istinitom Mardešićeva teza kako je najveći broj svjedočanstava o krizi kršćanskih obitelji usko povezan s izostankom sposobnosti obitelji da oblikuje i prenosi kršćanski »credo«. <sup>26</sup> Sa Željkom Mardešićem možemo se složiti i u tome da je danas vjerska inicijacija u obiteljima hroma i ne postiže željene učinke, te da se uslijed gore spomenutih promjena s nadolaskom postmoderniteta tome ni ne treba posebno čuditi. <sup>27</sup> Ono što teolozi, i napose pastoralci, iz toga mogu i trebaju iščitavati, jest potreba intenzivnijeg promišljanja o uspostavi sustavnog pastoralna braka i obitelji, koji se danas, zbog opće važnosti ustanove braka i obitelji za Crkvu i društvo, nameće kao prioritet nove evangelizacije.

### 3. Župa naša svagdanja

Čini nam se da s posebnom pažnjom treba razmišljati o Mardešićevim željama da Crkva odabere sljedećih pet opcija: (1) da bude Crkva siromaha i zapostavljenih; (2) da bude Crkva dobrote i milosrdne ljudskosti; (3) da bude Crkva nade i radosti; (4) da bude Crkva mirotvorstva, pomirenja i praštanja; (5) da bude Crkva dijaloga sa svijetom. <sup>28</sup> Uvjereni smo da se te opcije na ovaj ili na onaj način kroz povijest često ponavljaju. Isto smo tako uvjereni da je određeni dio sastavnica Crkve živio ove, ili one, ili sve navedene poželjne opcije. Kad kažemo dio, onda želimo podsjetiti da se Crkva razumijeva kao ona koja se sastoji od svetaca i grešnika, od onih koji se trude i dijelom uspijevaju, a dijelom i ne. Crkva je na putu usađivanja u stvarnost i sazrijevanja u zahtijevnostima koje je pred nju stavio utemeljitelj Isus Krist. <sup>29</sup>

25 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, deklaracija *Dignitatis humanae*, br. 5; Katekizam Katoličke crkve, br. 2223; Kompendij Socijalnoga nauka Crkve, br. 239.

26 Usp. Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 291.

27 Usp. *isto*, 292-293.

28 Usp. *isto*, 425-428.

29 Tako koncilski dokument *Dignitatis humanae* br. 14 kaže: »Učenik naime ima prema Kristu Učitelju tešku obvezu da istinu od njega primljenu iz dana u dan sve potpunije upoznaje, vjerno navješćuje, odlučno brani, isključivši sredstva protivna evanđeoskom duhu. Ujedno ga Kristova ljubav goni da se s ljubavlju, mudrošću i strpljivošću odnosi prema ljudima koji su u zabludi ili neznanju s obzirom na vjeru. Treba dakle paziti ne samo na obveze prema Kristu Riječi koja oživljava i koju treba propovijedati, nego i na prava ljudske osobe i na mjeru milosti koju je Bog po Kristu dao čovjeku, koji prima poziv da vjeru dragovoljno prihvati i ispovijeda.«



U tom bi kontekstu valjalo čitati i Mardešićeva stranice o župi i krizi te osnovne crkvene jedinice u vremenu postmoderniteta. Ono što u prvi mah upada u oči i zanimljivo je primijetiti jest da se Mardešić nigdje ne dotiče teme o ozbiljnom uzimanju župe kao »kršćanske zajednice«, barem kao cilja ostvarivanja zajedništva među vjernicima, iako je očito da mu je upravo tema zajedništva vrlo važna.<sup>30</sup>

Osnovno polazište njegova promišljanja jest sve jasnije očitovanje raslojavanja u vjerskom sustavu i kohezija crkvene zajednice. Vjerska crkvena zajednica sličí više prosječnom super-marketu kamo se navraća u životnim prijelazima kao što su rođenje djeteta, djetinjstvo i mladost, ženidba i brak, bolest i smrt. Tada se traže crkveni obredi (sakramenti?), iako i u tom smislu postoji trend opadanja u nekim zemljama zapadne Europe, primjerice u Francuskoj. U tim tzv. životnim »prijelazima«<sup>31</sup> i važnim događajima u osobnom životu čovjeka pojedinca traženi su crkveni obredi, ali je upitno što to netko traži i koja je stvarna pozadina toga, a – s druge strane – što to zapravo nudi određena crkvena ili vjerska institucija po svom sustavu, odnosno što je stvarni sadržaj crkvene ponude. To dvoje se najčešće ne poklapa, ili se poklapa vrlo djelomično, tj. nakana tražitelja i bitan sadržaj onoga što se traži.

#### *a) Teritorijalni princip župe*

Govoreći o župi i njezinoj krizi u vremenu postmoderniteta Željko Mardešić dotiče i temu tzv. »teritorijalnog principa« s obzirom na formiranje župa. Po njemu je taj princip dosta upitan, zatvoren, nešto što priziva »u sjećanje predodžbu nekog zauzimanja. ili podjele zemljišta, a ne mrežu besplatnog svjedočanstva opće Crkve bez granica«<sup>32</sup>. U daljnjem razlaganju autor još piše: »A upravo u vremenskom razmaku između tog prethodnoga prisvajanja svijeta i naknadnoga traženja za Boga, nastala je župa sa svim svojim nesavršenostima privremene strukture i prolaznog lika«<sup>33</sup>.

Povijesni put stvaranja stvarnosti župe i življenja eklezioloških dimenzija imao je doista i ekstremnih pojava kao što su »požupljivanje« svega javnog života<sup>34</sup>, društvene kontrole izvršavanja vjerskih obreda i dužnosti, pritisci ove ili one naravi te stvaranje posjeda feuda. No, kad je riječ o teritorijalnosti župe,

30 U nas se za župu već unazad tridesetak godina koristi termin »župna zajednica«, čime se želi vjernicima posvijestiti glavi cilj te temeljne stanice crkvenog uređenja, a to je zajedništvo Kristovih učenika.

31 Usp. Paul M. ZUELHNER, *Übergänge*, Pastoraltheologie, sv. 3, Patmos-Verlag, Düsseldorf, 1990.

32 Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 284.

33 *Isto*, 285.

34 Željko Mardešić tu pojavu formulira kao »eklezijalizacija svijeta« (usp. *isto*).



tema je već dugo prisutna kod uglednih teologa kao, primjerice, u K. Rahnera, zatim u F. X. Arnolda, J. Fischera i dr. Stoga je teško prihvatiti da su u tim zajednicama bilo kojega naglasaka nedostajali i iskreni vjernici, osobno opredjeljeni, koji su bili mala skupina kvasca Božjega kraljevstva prisutnog u tijestu onoga što se zvalo i zove župa, ma kakav oblik imala.<sup>35</sup>

Može se reći da teritorijalni oblik ustroja župe ima i prednosti i mane. On je nešto poput višestranačke demokracije. Zasad se ne nazire neki bolji sustav. Druga je, dakle, stvar kako taj okvir ispuniti i održavati identitet onoga što je Crkva, odnosno ucjepljivanje Božjega kraljevstva. Prema tome i gore već spomenuto Mardešićevo gotovo isključivo uspoređivanje teritorijalnog principa župe sa zatvorenim prostorom, koji priziva u sjećanje predodžbu nekog zauzimanja, ili podijele zemljišta, te tvrdnja da je pravni pojam posjedovanja i upravljanja strogo određenim dijelom područja nadjačao potrebu otvorenosti prema bližnjemu i cijeloj kršćanskoj ekumeni,<sup>36</sup> čini nam se dosta upitnim. Nije li to tumačenje pomalo preusko da bi se teritorijalni princip župe stavio u pitanje, budući da teritorijalna određenost prostora jedne župne zajednice uopće ne mora pridonositi, a pogotovo ne nadjačati ono što je važan sadržaj kršćanskog življenja, a to su ljubav prema bližnjemu kao i ekumenska nastojanja.

Teritorijalni princip župe itekako je važan jer župa ima i svoj administrativni karakter koji zahtijeva određenje prostora. To, pak, ne treba da odmah znači ugrožavanje iskrenoga kršćanskog življenja. Prejednostavno bi bilo zaključivati da su različiti kršćanski sadržaji počeli iščezavati zbog teritorijalnog ustroja župe. Mnoštvo je faktora koji tome mogu pridonijeti, među ostalim primjerice i krivo poimanje uloge župnika, ukoliko se dotični u jednoj župi postavi kao onaj koji ima svu vlast i ovlasti na dotičnom teritoriju. Međutim, to je stvar osobnosti pojedinca, bez bitne povezanosti s teritorijalnim ustrojem župne zajednice.

Opravdano je tvrditi da župa nije vječna struktura crkvenog uređenja te da podliježe zubu vremena i vjetru traženja, no činjenica je da se zasad ne uspijeva dokučiti i osmisliti bolji model od teritorijalnog principa župe, čak ni u gradskim sredinama, a svaki drugi model, personalnog ili kategorijalnog tipa, može biti adekvatna nadopuna ovom teritorijalnom principu.

### *b) Župa u gradskim sredinama*

Industrijalizacija s posljedičnom urbanizacijom, te naraslom individualizacijom i anonimnošću, doista je nešto s čim se crkveno župno ustrojstvo teško nosi. Valja priznati Mardešiću tvrdnju da se ovdje dogodilo preslikavanje i prenošenje seoskog pastorala u gradske konglomerate. On kaže da nije uspio pokušaj prim-

35 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, br. 8, 26; Konstitucija *Sacrosanctum concilium*, br. 42.

36 Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 284.

jene seoskog modela crkvenog djelovanja, obilježenog zatvorenošću i obrednim kršćanstvom, na grad, koji je poglavito bio i ostao označen pokretljivošću u prostoru i slobodom u odlučivanju.<sup>37</sup> U gradovima se ljudi poradi razdrobljenosti gradskoga prostora i rastrganosti života okupljaju prema nekim drugim principima koji ni u kom slučaju nisu vjerski i susjedski. Tu je određena prijateljska i profesionalna povezanost u popunjavanju slobodnog vremena. Slobodno vrijeme, posebno kultura vikenda, unosi zabunu u stvaranje župe kao zajednice.

U takvim okolnostima model seoske župe gubi svoje tradicionalno značenje jer se pri tome ne radi više o zbiljskoj zajednici vjernika, nego o prostoru njihovih slučajnih i povremenih susreta. Vjernici u gradu sve manje znaju kojoj župi pripadaju. Činjenica je da se riječ župa i dalje rabi, ali je razvidno da se ona više ne odnosi na sasvim konkretnu zajednicu kršćana, koja bi podrazumijevala prisne međusobne odnose prijateljstva i pomaganja, nego se više odnosi na same crkvene prostore, gdje se ljudi povremenu susreću. Stoga Željko Mardešić slikovito konstatira: »Zato se prostor župe osjetno povećao, a broj posjetitelja u njoj općenito smanjio«.<sup>38</sup>

U tom kontekstu valja se složiti i ustvrditi da župa mora biti otvorena za sve bogotražitelje, Jahvine siromahe u svakom smislu. Ona sama mora biti u pokretu, odnosno mora polaziti tim bogotražiteljima u susret, štoviše, ona ih mora tražiti. Župa »začinje« odnos, »nosi« začeti odnos, hoda zajedno i sluša, te osjeća različite osobne »kairose«, odnosno znakove vremena suputnika (paradigma Emaus), ide postupno prema sazrijevanju, što cjelovitijem prihvaćanju osobe i djela Isusa Krista i »novom rođenju«, te na koncu i dovodi do toga da se postaje sposobnim i obveznim dijeliti s drugima svoju utemeljenu nadu (usp. 1 Pt). Svatko ima svoj životni ritam i religiozne talente (usp. Mt 25, 14-30). Slikovito se može reći da se pritom radi o širokom spektru osobnosti, osobina i navika, od plus 0 pa sve do 100%, kao što su to bili mistici i sveci. To je zajednica koja s predvodnikom i nositeljima djelovanja živi krepost strpljivosti kad netko »odluta« i ne nalazi puta. Ovdje valja imati na umu i ono iz Matejeva evanđelje o napukloj trski, koju ne treba prelomiti (Mt 12,20). I to je prava muka crkvenog djelovanja i uopće uspostave odnosa pojedinac-župa-Crkva.

S druge strane, također, ne želimo dijeliti ni idealističku sliku župe, primjerice kao zajednice prijatelja, prema Nicoli De Martiniju<sup>39</sup>, ali i idealiziranje prvih crkvenih zajednica samog Željka Mardešića, kao da one nisu istodobno imale i brojne prijepore. U tom je smislu dovoljno samo pogledati Pavlove poslanice.<sup>40</sup>

37 Usp. *isto*, 287.

38 *Isto*, 289.

39 Nicola DE MARTINI, *Nova župa. Zajednica prijatelja*, Zagreb, KSC, 1982.

40 Treba se prisjetiti gotovo svih poslanica sv. Pavla iz kojih se vidi situacija prvih kršćanskih zajednica, koje se nalaze u procesu sazrijevanja i stalnog nastojanja oko življenja kršćanskih vrednota, ali koji istodobno često ne uspijevaju (usp. primjerice 1 Kor).

Istina, župa mora imati izgrađenih pojedinaca i skupina, ali prožetih dimenzijama odgovornosti i obveznosti prema čovjeku pojedincu, prema skupinama i društvu, osobno i organizirano. Radi se o onome što zovemo misionarska dimenzija svakoga kršćanina.

Poznati francuski teolog i pastoralni pisac Henri Bourgeois u promišljanju ove kompleksne materije misli da odnos s Crkvom nije »sve ili ništa«. Crkva se, uostalom, rađa u svakoj generaciji. Možda se određenu sliku o Crkvi i iskustvo s crkvenim djelatnicima može teško prihvatiti. Autor veli da je potrebna određena »reevangelizacija« onoga što Crkva bitno nosi sa sobom, a to su, prema njemu, sakramenti, službe, slavlja, duhovnost, poslanje..., i to sve valja iznova izricati tako da bude učinkovito u aktualnoj kulturi.<sup>41</sup> U tom vidu i oblici »biti Crkva« mogu biti različiti, kao što može biti i različit način da se nađe »svoje mjesto u Crkvi«, figurativno govoreći.

Pa i »asfaltni nomad« – kako suvremenog gradskog stanovnika naziva Željko Mardešić, tvrdeći da je isti postao pokretan i do bez-zavičajnosti<sup>42</sup> – baš zbog same te činjenice treba da ima neki čvrst i stalan orijentir, gdje se može uvijek zaustaviti, ili upraviti i naići. Negdje se mora imati ipak i čvrsta struktura za koju se zna, bez obzira koliko se često koristila.

### c) *Obredno kršćanstvo*

U tom kontekstu Željko Mardešić dotiče i pitanja obreda i to prilično kritički. Njegov citat: »Sela i obitelji poticali su tvrdoglavom upornošću svoje plemenske običaje, djedovske navike i duhovnu baštinu. Obredna praksa bila je dio mjesnih navika i kršćanske tradicije. U njoj se velika važnost davala oprostima, relikvijama, blagoslovu polja, životinja i kuća, pučkoj pobožnosti, svecima, seoskim zaštitnicima, pričama i dugim obredima, a manje osobnoj unutrašnjoj religioznosti i traženju onostranog spasa. Kršćanstvo je slavljeno u funkciji učvršćivanja seoske društvene zajednice, a ne duhovne preobrazbe«. <sup>43</sup> I još dalje: »Htijući obraniti jednu izrazito župnu civilizaciju – vezanu pupčano uz feudalizam – tridentinska je tradicija u prvom redu mislila pomoću nje učvrstiti i proširiti obredno kršćanstvo, koje se baš u toj civilizaciji moglo najbolje ostvariti. No niti je obred bitno obilježje kršćanstva, niti je župa vječna struktura Crkve. Obje radije podliježu zubu vremena i vjetru trošenja«. <sup>44</sup> Slobodno je ovdje postaviti pitanje o kojim se obredima pritom radi. Postoje različiti crkveni obredi, a među njima i obredi sakramenata. U tom su vidu neki obredi sakra-

---

41 Henri BOURGEOIS, *Quel rapport avec l'Eglise? Confiance et vigilance*, Paris, 2000, 207.

42 Usp. Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 289.

43 *Isto*, 286.

44 *Isto*, 287.

menti, te spadaju u samu bit kršćanstva. Obred može biti i izričaj neizrecivog i neformuliranog iskustva Boga.<sup>45</sup>

Upravo zato njima bi se valjalo pristupati s daleko više opreznosti i s osluškivanjem onoga što osoba s tim čini i kakvi su njezini unutarnji pristupi kad primjerice zapali svijeću, ili se prekriži blagoslovljenom vodom. Ne krije li jedan »čistunski« pristup u sebi vrhunsku racionalizaciju i izostavljanje ostalih komponenata čovjekova postojanja? Nije li važno uočiti i ovo drugo, odnosno uvažiti nakanu i unutarnji poriv s kojim netko pristupa ili čini neki vjerski obred?

Obredi su usko povezani i s pučkom pobožnošću, koje se Mardešić dotiče na jednom drugom mjestu. On ponajprije analizira fenomen pučke religije u Hrvatskoj koja se, prema njegovu mišljenju, uglavnom temeljila na buntu prema nenacionalnom ateizmu, pri čemu je Crkva – napose kroz pučku pobožnost – odigrala snažnu homogenizirajuću ulogu u očuvanju i brizi oko nacionalnog identiteta. Dakle, pučka je religija bila znak otpora prema političkom i društvenom sustavu koji mnogima nije odgovarao.<sup>46</sup> Ona je, prema autorovu razlaganju, važnu ulogu odigrala i za vrijeme Domovinskoga rata koji je, kao još jedan vanjski faktor, bitno utjecao na njezin razvoj. U novim društvenim okolnostima, predviđa autor, ona će gubiti na pojavnosti i masovnosti jer nema više ničega što bi je poticalo, a što je u pozadini imalo i sasvim drugo značenje i motivaciju.<sup>47</sup>

Ovdje se nameće pitanje isključivanja religioznog elementa pučkih pobožnosti za vrijeme bivšeg sustava, kako je to razvidno iz Mardešićeva razlaganja. Odnosno, je li doista većina onih koji su njegovali pučku pobožnost u ono vrijeme imala pred očima samo otpor prema nametnutom sustavu, ili je ipak kod velike većine itekako bila prisutna svijest o iskrenoj religioznosti. Doista je teško to točno odrediti, no i današnja masovna okupljanja, pogotovo u marijanskim svetištima, koje spominje i sam Mardešić, daju za pravo ustvrditi da je vjerska svijest u velikoj mjeri bila i ostala prisutna u narodu, te da pučka pobožnost vrlo često i jest izraz duboke vjere i vjerskog osjećaja, neovisno o izvanjskim okolnostima. Te, pak, toj svijesti mogu eventualno u određenoj mjeri pridonijeti ili oduzeti, ali zasigurno ne mogu na nju i bitno utjecati. Mardešić na koncu i priznaje mogućnost da unutar spomenute društvene i kolektivne zauzetosti oko otpora prema nametnutom sustavu ima otvorenog prostora za osobnu duhovnu preobrazbu i soteriološku odrednicu vjerovanja, odnosno da je itekako moguće da na tim velikim skupovima vjernici doista dožive susret s nadnaravnim i unutarnju preobrazbu. Jedno ne isključuje drugo, nego se ostvaruje u međusobnoj neovisnosti, kaže on.<sup>48</sup> Međutim, naše je mišljenje da je

45 Usp. Karl RAHNER, *Teološki spisi*. Izbor, Zagreb, FTI, 2008, 61-76; usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, *nav. dj.*, 193 sl.

46 Usp. MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 756-757.

47 Usp. *isto*, 759-760.

pučka religija bila i ostala prvenstveno znakom duboke vjere u većine onih koji su je na bilo koji način prakticirali, te da je vjera glavni razlog i motiv pučke pobožnosti u daleko većoj mjeri nego li je predstavljala određeni otpor prema političkom i društvenom sustavu vremena koje je za nama.

#### 4. Crkvene skupine

##### a) *Odgovor na zahtjeve nove evangelizacije*

Pokušaj odgovora na rašireni individualizam, anonimnost, masovnost, nalazimo u personalizaciji crkvenoga djelovanja. Željko Mardešić konstatira: »Otud naposljetku obrat u pristupu: umjesto da ljudi traže župu, kako su to u prošlosti radili, ona im je sada počela dolaziti u susret, ali u promijenjenom liku novih crkvenih pokreta, skupina i zajednica«. <sup>49</sup> No, pitanje je da li je to pravi i jedini odgovor na pojavu svakidašnjih i tjednih »gradskih nomada na asfaltu«?

Ovdje želimo samo kratko napraviti diferencijaciju, te podsjetiti da postoje crkveni pokreti, od kojih svaki pojedini ima svoje naglaske, vodstvo i internu strukturu, kao i svoja pravila odobrena od službene crkvene vlasti. Crkveni pokreti uglavnom su nadžupnog, a ne župnog karaktera.

Postoje također i crkvene zajednice i skupine. Među njima ima onih, koje su uspostavljene na razini župe voljom župnih odluka i interesnog su profila. A postoje i neformalne skupine koje se okupljaju oko određenih lidera i nekog programa. Mardešić navodi neke od crkvenih pokreta koji se najčešće spominju, kao što su fokolarini, neokatekumeni, bazične skupine teologije oslobođenja, pobunjenika iz podzemne crkve, Cursillo, bračni susreti, Karizmatska obnova, molitvene udruge, duhovni pokreti, Opus Dei, ali postoji dosta i drugih, manje poznatih crkvenih pokreta i zajednica. Crkvene zajednice i pokreti, bez obzira na podvojenost mišljenja, predstavljaju danas prema autoru najživlji sastojak izvornog kršćanskog oživljavanja i osvježanja u Crkvi. <sup>50</sup>

##### b) *Primjer iz Francuske*

Kad je riječ o crkvenim zajednicama vrlo su zanimljive, a neke, po našem mišljenju, i upitne oznake tih skupina, kako ih u već spomenutom djelu navodi Henri Bourgeois, u kontekstu govora o kršćanima u malim zajednicama. <sup>51</sup>

48 Usp. *isto*, 763.

49 *Isto*, 289.

50 *Isto*, 294.

51 Usp. Henri BOURGEOIS, *nav. dj.*, 145-156.

Ovdje navodimo njegove točke:

- a) Malen broj osoba. U Latinskoj Americi to ide i do dvjestotinjak osoba, a u Francuskoj desetak, koji put nešto više, ili manje. Smatra da se može ići i do dvadesetak osoba jer se u takvoj skupini može ostvarivati dobra komunikacija.
- b) Zajednica bez posebnih i naglašenih prethodnih ciljeva, osim što stavlja u zajedništvo ono što jesu, uspostavljajući recipročnu komunikaciju. Na prvom mjestu jest stavljanje osobne vjere i stvaranje prostora slobode da svaki može biti ono što jest. Riječ Božja ima strukturirajuću i trajno nadahnjujuću ulogu. Misle da je važno zapaziti važnost oslušivanja Božje riječi. To je bitno. Međutim, nema nekih drugih dimenzija kao liturgije i služenja. Upitno je to što nema jasnije određenih ciljeva. Mislimo da mora postojati nekakav predmet interesa, iako se ne treba strogo zatvoriti samo u onaj proklamirani interes.
- c) Zajednica sa značajnom homogenošću ovisno o profilu i starosti osoba. Ali i previše homogenosti može kočiti i blokirati.
- d) Zajednica s paktom, dogovorom, koji izgleda poput saveza. U tom pisanom paktu uneseni su i ciljevi, način sudjelovanja, tko može biti član, zatim način susretanja, kako riješiti moguće blokade.
- e) Zajednica s autonomijom, ali ne zatvorena da drugi ne smije imati pristupa njezinim članovima. Zajednica odlučuje o stilu rada prema ciljevima. No to nije borbena skupina. Ali izolacija je samoubojstvo. Isto tako mora biti otvorena župi, ili biskupiji i živjeti minimum eklesiološke svijesti i povezanosti. Naše je mišljenje da bi bilo prirodno, ukoliko jest i želi biti crkvena skupina, da gaji odnos prema zajednici i da bude na neki način povezana i s drugim skupinama.
- f) Nije zajednica »za vječnost«, tj. može se ugasiti, mora biti slobodan mogući odlazak i ulazak.
- g) Zajednica koja se upravo odlascima i ulascima obnavlja. Koji put će se u nekim slučajevima pojaviti potreba nove zajednice umjesto da jedna bude prevelika.

Smatramo da zajednica, ukoliko je kvalitetna, mora rasti i kad je blizu udvostručenja broja, mora se dijeliti, i to tako da neki ostaju u jednoj, a neki idu u drugu skupinu. To bi ujedno bio znak živosti, ili učmalosti određene skupine, odnosno zajednice.

Također se slažemo s Bourgeoisovim razmišljanjem da je dobro da postoje različite mogućnosti sazrijevanja u vjeri i mogućnost da se uspije doći do utemeljenja vlastite zauzetosti kroz određene vidove življenja vjere. Isto nam se tako čini vrlo važnim njegovo naglašavanje da uvijek treba sačuvati otvorenost i spremnost i za najmanju i najtanju povezanost i komunikaciju na crti zajednica-pojedinac.

*c) Hrvatski projekt*

Potreba uspostave crkvenih skupina i zajednica u nas nije ništa novo. Ovdje iznosimo projekt dokumenta Hrvatske biskupske konferencije »Župna kateheza u obnovi župne zajednice«,<sup>52</sup> koji ukazuje na potrebu okupljanja vjernika u posebnim interesnim zajednicama, ili živim vjerničkim krugovima, te se za to daju i konkretne pastoralne smjernice i sadržaji. Dokument navodi mogućnost formiranja sljedećih skupina, koje bi kao bazične zajednice mogle djelovati na župnoj razini:

1. Liturgijska zajednica
2. Marijanska zajednica
3. Ministrantska zajednica
4. Biblijska zajednica
5. Zajednica kršćanske kulture duha
6. Zajednica duhovno-molitvenih pokreta
7. Molitveno-meditativna zajednica
8. Zajednica (udruga) mladih i odraslih
9. Karitativna zajednica
10. Zajednica za osobe s posebnim potrebama
11. Misijska zajednica
12. Ekumenska zajednica
13. Zajednica evangelizacije društva
14. Ekološka zajednica
15. Zajednica »kršćana u distanci«
16. »Zajednica na putu«
17. Rekreativno-športska zajednica

Djelovanje svih tih navedenih bazičnih skupina u župnoj zajednici trebala bi koordinirati tzv. Pastoralna koordinacijska zajednica.

Potrebno je istaknuti da ovaj dokument ima i skupinu za »kršćane u distanci« i »zajednicu na putu«, odnosno jednu skupinu za uvođenje u vjeru odraslih i drugu za traganje distanciranih vjernika od župne zajednice. To je vrlo pozitivno jer u velikoj mjeri odgovara potrebama i zahtjevima naše crkvene situacije.

Ovaj koncept daleko je konkretniji od onog francuskog. Ovdje su predložena područja interesa. Pomalo je čudna potreba za rekreacijom i športom, što se danas primjerice konkretiziralo u tzv. Katoličkoj malonogometnoj ligi. To

---

52 HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, Zagreb – Zadar, NKU/HBK-HILP, 2000, 106-125.



podsjeća na vremena »požupljivanja« ili »eklezijalizacije« društvenog života, o čemu je u ovom radu bilo već riječi. Umjesto da se događa obratno, odnosno da se u različite športske klubove (ne samo nogometne) i institucije ucijepi i »duhovna« dimenzija.

*d) Dosezi župnih skupina, zajednica i pokreta*

Osim dva bitna razloga pojave crkvenih pokreta i udruga, odnosno promjene u shvaćanju obitelji i smanjivanje njezine uloge u evangelizacijskim procesima te oslabiljenost i kriza župe, Željko Mardešić ne zanemaruje ni mogućnost tumačenja nastajanja novih udruga i pokreta u kontekstu pojačanog individualizma i sve veće potrebe međusobnog udruživanja u modernom društvu. To konkretno za njega znači mogućnost da pokreti i udruge ne nastaju samo iz vjerskih, nego i iz čisto psiholoških motiva, zbog samog osjećaja pripadnosti jednoj skupini, ili zajednici ljudi.<sup>53</sup> U tom kontekstu želimo istaknuti činjenicu da dosadašnji model župe i općenito masovnog pristupa pastoralnom radu doista nije omogućavao takav osjećaj pripadnosti kod vjernika. I zbog toga je važan koncept župe kao zajednice više manjih zajednica, odnosno bazičnih ili interesnih skupina, koje će omogućiti vjernicima međusobno udruživanje te osjećaj pripadnosti i prihvaćenosti pojedinca kao subjekta. Takav koncept župe kao zajednice manjih zajednica u sebi podrazumijeva i personalizirani pristup pastoralnom djelovanju, prema kojem je konkretan čovjek uvijek u središtu pozornosti kao subjekt cjelokupnog pastoralnog djelovanja. Stoga je formiranje određenih skupina u župnoj zajednici od velike važnosti, pri čemu treba voditi računa o dobrom strukturalnom odnosu tih skupina unutar cijele župne zajednice. Isto tako hvale je vrijedno, ponajprije zbog same vrednote pluralizma različitosti i potrebe dinamičnosti unutar župnih zajednica, kao i zbog kršćanskoga doprinosa u društvu i za društvo, da u župama budu prisutne i aktivno uključene i grupe različitih pokreta i udruga, koje će župljane senzibilizirati za pojedina područja crkvenog i društvenog života.<sup>54</sup> Takve župne skupine i različite udruge i pokreti, osim već spomenutog osjećaja pripadnosti, omogućuju i razvoj svijesti o vlastitom poslanju i vlastitoj suodgovornosti svakog pojedinog vjernika, kako u Crkvi tako i u društvu, a upravo je to s obzirom na našu situaciju još uvijek itekako aktualan izazov.

<sup>53</sup> Usp. Željko MARDEŠIĆ, *nav. dj.*, 303.

<sup>54</sup> Usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, *nav. dj.*, 206. Autori ovdje ukazuju i na neke opasnosti kad je riječ o formiranju župnih skupina, te napominju da ih je moguće izbjeći ukoliko se dovoljno vrednuje uloga Župnog pastoralnog vijeća unutar jedne župne zajednice.

Na kraju je važno naglasiti da su skupine i pokreti podložni svim pravilima i procesima života i rada u skupinama. Stoga postoji mnoštvo vidova o kojima treba i može se govoriti. To su: ciljevi, programi, vodstvo i sudionici. Posebno kad je riječ o crkvenim skupinama i pokretima. Uvažavajući njihova usmjerenja i njihove specifičnosti mislimo da se treba naglasiti ovo: Svaka bi crkvena skupina morala živjeti i prakticirati četiri dimenzije: naviještanje (odnosno stalno oslušivanje Božje riječi), slavljenje (liturgijska dimenzija svakog, zaista svakog djelovanja), služenje (dimenzija koja prožima sve) i zajedništvo (koinonia je nešto što je bitno za crkvene skupine, inače se pretvaraju u strano tijelo). Iz takvog naboja življenja trebala bi nastati duhovnost: Tko uranja u Boga, neminovno je da izranja uz brata čovjeka (Paul M. Zulehner). U protivnom na svaku se skupinu nadvija opasnost da se dogode »skupine sladokusaca«, a ne zajednice misionarskog naboja i otvorenosti, s osobitim naglaskom na strpljivosti sa slabostima drugih i traženja izgubljenih.

### *Zaključak*

Proces individualizma sve više se odražava kako na život pojedinaca, a među njima i samih vjernika, tako i na ulogu onih ustanova, koje su tradicionalno bile prenositeljice opće ljudskih, ali i kršćanskih vrijednosti, a to su brak i obitelj s jedne, te župa kao temeljna jedinica organizacije crkvenoga života s druge strane. U svojem posthumnom djelu *Rascjep u svetome* Željko Mardešić između ostalog analizira upravo taj fenomen, odnosno slabljenje uloge onih ustanova, koje skrbe oko prenošenja tradicionalnih vrednota i religioznog pamćenja. Autor tu pojavu promatra kao tipičnu značajku »postmoderniteta«, odnosno vremena obilježenog pluralizmom različitih ponuda, pri čemu se onda i sama vjera nameće kao slobodan izbor svake pojedine osobe u njezinoj jedinstvenosti. I pri tome, umjesto međusobnog nadopunjavanja, zapravo dolazi do sukoba između onoga što je naslijeđeno i onoga što se slobodno izabire. Time je Crkva izgubila velikog suradnika kad se radi o vjerskoj inicijaciji njezinih novih članova. A iz cjelokupne situacije može se iščitati potreba intenzivnijeg promišljanja oko uspostave sustavnog pastoralnoga braka i obitelji koji se danas, zbog opće važnosti ustanove braka i obitelji za Crkvu i društvo, nameće kao prioritet nove evangelizacije. Nameće se također i potreba domišljanja koncepta župe, te konkretnoga formiranja manjih bazičnih ili interesnih skupina, te prisutnost i angažman različitih pokreta i udruga u životu župne zajednice.

Prisutnost individualizma u životu vjernika, o kojem Mardešić piše u svojem posthumnom djelu, napose kad je riječ o prihvaćanju vjerskih istina, o moralnom kodeksu te o ulozi čovjeka vjernika u društvenom životu, potvrđuju i rezultati različitih socioreligijskih istraživanja. Pastoralna je teologija, pak,

pozvana, rezultate tih istraživanja vrednovati, te na osnovu sebi svojstvene druge, odnosno teološke refleksije nad tim datostima, prosuditi o najadekvatnijem odgovoru Crkve na sve snažniju pojavu individualizma u životu vjernika i svega onoga što ta činjenica kao posljedicu nosi sa sobom u ovom konkretnom vremenu. S obzirom na sve snažniju prisutnost individualizma i zahvaćenost vjernika njime, smatramo da bi za crkvenu praksu primjereni odgovor bio personalizirani pristup u crkvenom djelovanju, u kojem se konkretan čovjek uvažava kao njegov subjekt. Takav pastoralni koncept, ne isključujući u potpunosti i dosadašnji tzv. »masovni«<sup>1</sup> pastoral, omogućio bi konkretnom čovjeku da neprestano i sve više otkriva svoju vrijednost pred Bogom i vlastitu zajedničku životnu povijest s njim. To će se, pak, itekako odražavati i na cjelokupan njegov život i rad.

Na temelju Mardešićeva promišljanja o župi istaknuta je sva kompleksnost napose njezina teritorijalnoga principa, koji zasigurno ima svoje prednosti i mane, međutim smatramo da zasad nema boljeg sustava od toga. Taj je princip itekako važan jer župa ima i svoj administrativni karakter koji zahtijeva određenje prostora, te ne vidimo u tome uzročno-posljedične veze za ugrožavanje iskrenog kršćanskog življenja. Mi držimo kako župa treba da je otvorena i uvijek spremna prihvaćati »Jahvine siromahe«, ne odričući se obveze izgradnje zrele vjere pripadnika zajednice.

Analizirali smo i obredno kršćanstvo o kojemu Mardešić također piše. S obzirom na obrede i njihovo korištenje smatramo kako je potrebno uvažavati da su u njima, uz »ratio«, utkane i mnoge druge ljudske dimenzije i sposobnosti – jer u potki znaka, izričaja i osjećaja često se može naći i osobni izričaj iskustva samoga Boga. Upravo je zato potrebno da im se pristupa s daleko više opreznosti i s osluškivanjem onoga što i na koji način u konkretnom obredu čini dotična osoba. Smatramo da bi »čistunski«<sup>2</sup> pristup naginjao vrhunskoj racionalizaciji i izostavljanju ostalih komponenti čovjekova postojanja.

Kao vrlo primjeren odgovor na proces individualizacije smatramo vrlo korisnim i nužnim prihvaćanje koncepta župe kao zajednice manjih zajednica, odnosno formiranje manjih bazičnih ili interesnih skupina u župi, koje će omogućiti već spomenuti personalizirani pristup u crkvenom djelovanju, prema kojemu se čovjeka stavlja u središte pozornosti. Hrvatski model takvoga koncepta župe može i treba postati izazovom svim pastoralnim djelatnicima u nastojanju oko ostvarivanja takvog koncepta župe kao zajednice vjernika.

## Summary

*From families to church communities and movements in Croatia*

This article primarily examines individualism and its influence on the individual, family and parish. As a phenomenon which is present in all areas of human life, individualism has especially left a mark on the religious life of Christians. A personalised approach to each person individually is offered as a solution, through which one's own self-worth will be pointed out at, enabling him to realize God personally and accept Him freely. As the foundation of every society, family has not been struck by individualism any less, which is evident in the alienation between parents and children as well as in their inability to transfer their own faith and values, which they themselves had received from their parents, to their children. The conflict arises between the things that have been inherited and the things which are chosen freely, even though these two terms should supplement each other. Fast life tempo, alienation and the many other negative indicators of today's life requirements have left a huge mark on the parish and prompt deliberation on how to approach an anonymous man who has been merged amongst the masses. Some of those attempts are through church movements, church communities and groups.

*Key words: family, parish, re-evangelization, church movements, church communities, folk's piety*